

ПОГЛЕД КЪМ КОНКУРЕНЦИЯТА НА ЕЗИКОВИТЕ ФОРМИ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ЛИНГВИСТИЧНИ ТЕОРИИ

Стефана Димитрова
(София, България)

В доклада се предлага тълкуване на конкуренцията на езиковите форми като съществена типологична черта на живите езици. Конкуренцията се свързва с така наречените езикови излишества, които пораждат лексикални и граматични дублети. Оттук следва, че за осмислянето на конкуренцията по дефиниция е необходимо и осмислянето на противопоставянето на лексикалната субстанция на езика, от една страна, и на неговата граматична организация, от друга. Материалът показва, че конкуренцията поражда в езиковата система вибриращи звена, които водят до принципиални структурни промени. Илюстративният материал е от славянските езици, но изследваното явление има универсален характер.

*Ако езикът беше напълно
граматичен, той би бил свършено
оръдие за изразяване на понятията.
За нещастие, или за щастие, няма
нико един език, тиранично последо-
вателен докрай. Във всички грама-
тики има изключения.*

Едуард Сапир

Изключенията, за които пише Сапир, обхващат многобройни лингвистични явления, които той тълкува доста разширително, като отнася към тях и явления от типа на описаните по-долу и разбирали от автора факти като реализации на езиковите микроправила.

Конкуренцията на формите е присъща на всички живи езици, но във всеки един език тя има своите специфични прояви, строго определени количествени измерения и зависи пряко от репертоара на езиковите средства и тяхната комбинаторика. Конкуренцията е

свързана с така наречените излишества в езика, които са един от източниците на дублетите в него. Това е вътрешната страна на нещата, тяхната лингвистична същност. Веднъж заложена в природата на езика, конкуренцията изпитва и влиянието на редица екстралингвистични фактори, например на динамиката на обществения живот и социалните промени в него, на миграционните процеси, на активизирането или отслабването на контактите с други езици, на активността и насоката на езиковата политика и т.н.

Обикновено в изследванията, посветени на който и да било жив език, се противопоставят два аспекта – лексикалната му субстанция и граматичната му организация. Противопоставянето следва линията отвореност или затвореност. Лексикалната субстанция винаги е отворено множество, а граматичната организация на всяка строго определена синхронна плоскост може да се разглежда като затворено множество, като система с краен брой елементи. Затова логично би било да се приеме, че конкуренцията характеризира предимно лексикалното равнище на езика. Такава конкуренция, разбира се, има. Конкуренцията между лексикалните единици практически се свежда до един от видовете синонимия. Нейните механизми са напълно прозрачни и се поддават лесно на описание и обяснение. Възникването на лексикални синоними се отнася към така наречените повърхнинни езикови изменения, които безспорно не преминават безследно в еволюцията на езика. Но много по-сложни са процесите в зоната на граматичната система, тъй като именно в нея се извършват дълбинните езикови изменения, на които лингвистичната теория приписва категориални и релационни характеристики. Трябва все пак да признаем, че и двата типа изменения – лексикален и граматичен – и възникващата като техен резултат конкуренция ни дават възможност да съдим за консерватизма и иноватизма в организацията на един или друг език и в езиковото съзнание на носителите му, наричано още семантична памет.

Иска ми се в по-нататъшното изложение да предложа и илюстрирам тезата, че конкуренцията на формите става съществена типологична черта на езика, когато обхваща всички равнища на системата му. И освен това да изкажа предположението, което има все още хипотетичен характер, че при цялата поредица от типоло-

гични различия между славянските езици и особено между екзотичния български и всички останали славянски езици конкуренцията на формите е представена в тях с приблизително еднаква честота и има еднотипни или много сходни последици. За целта ще направя опит да покажа последователно конкуренцията на основните традиционно очертавани равнища на езиковата система.

Фонетичното равнище винаги изглежда най-подредено, в него най-ясно проличават диференциалните признаци и количествените характеристики. И въпреки това и на това равнище се наблюдават излишества. В еволюцията на фонетичните системи възникват излишни противопоставяния. В езика постоянно се извършват фонетични процеси, които в крайна сметка винаги са значими, но в началния им етап се наблюдава степента на свободното фонетично вариране в звученето на морфемите, което не засяга тяхното значение. За илюстрация може да послужи наличието в руски на дублети от типа *обусловливать – обуславливать*, а в български *защищавам – защитавам*. За още по-убедителна илюстрация може да бъде призната така наречената полисегментна реализация на носовите гласни в полски, довела до изменение на вокалния инвентар на езика. Тук трябва да споменем и наличието на позиционни изменения в полски, довели до ортоепични иновации и до възникването на дублети, напр. [ge]ografja, inteli[ge]ncja – с твърдо [g] и [gie]ografja, inteli[gie]ncja с меко [g'] – (пример от Гайда 2001: 71–72). От гледна точка на конкуренцията могат да се описват и явления, които не са свързани с единични фонемни, а с техните съчетания. Зденек Оливериус още през 1967 г. предупреждава, че при разглеждането на езиковите факти непременно трябва да се прави разлика между явленията, които не са реализирани поради невъзможността да се появят в дадена структура, и явленията, които не са реализирани, въпреки че теоретично са допустими в структурата. Така, в руския език меките дентали са възможни пред твърди, но това явление има ограничен характер. Но именно това ограничение създава зоната на конкуренция между нееднотипни суфикси в абсолютно еднотипна позиция: паралелно с регулярните формации от типа *конь – конский* се срещат отсубстантивни прилагателни, образувани по модела *июнь – июньский, день – деньской*. Конкуренция на суфиксите на фонетична основа се наблюда-

дава и в български, при това доста често. През довоенния период в редица прилагателни с ударение на суфикса в единствено число се е произнасяла широката суфиксална гласна [a], а в множествено число е възниквал ятов преглас, напр. *брашмян, кадифян – брашнени, кадифени*. Това произношение може да се срещне и сега, но нормата предписва унификация на суфикса по аналогия с формите на множественото число и замяна на широката гласна [a] с гласната от предна вокална позиция [e]. Така пред очите ни възниква конкуренция между суфиксални формации със и без ятов преглас.

Ако в българския език фонологичните и морфонологичните дублети се базират на конкуренция на гласните, отличаващи се по мястото на учленяването си, в славянските езици с релевантна дължина и краткост на гласните се образуват дублети на базата на загубата на релевантността на характеристиката дължина. Марие Кръчмова (вж. раздела 5.2.2. *Zmeny fonologicke* в: Корженски 1998: 144–147) описва във вокализма на съвременния чешки език уравнена система от 10 гласни, съставляващи 5 количествено различаващи се помежду си двойки: /a/ - /a:/, /e/ - /e:/, /i/ - /i:/, /o/ - /o:/, /u/ - /u:/, и отбелязва, че опозицията кратко о – дълго о получава периферен характер, в някои думи съвсем отслабва и в резултат на това се получават нови, конкуриращи се дублети от типа *jod / jo:d, bor / bo:r* и под.

Конкуренцията обхваща и акцентното равнище на наблюдаваните езици. Тук ще говорим преди всичко за езиците с подвижно ударение и като пример ще ни служат българският и руският език. Граматичната система както на руския, така и на българския език може да бъде описана, разбира се, и без ударение. Но в случая става дума не за описание, а за разбиране на тази система. А граматичните системи и на двата езика в процеса на своята еволюция все повече се сближават със съответните акцентни системи. Този процес е особено интересен, защото последните се отличават с необикновена пластичност. Съществува хипотеза, че пътят на българското и руското ударение в бъдеще може да наподобява пътя на развитието на ударението в чешки и полски., т.е. да се премине от разноместно позициониране и подвижност към фиксирано ударение, защото така се развиват и акцентните системи на балтийските и някои други сла-

вянски езици. Тази хипотеза може да се приема или оспорва. Но не може да не се забележи общата за български и руски тенденция за пренос на ударението на една или две стъпки наляво, към началото на думата, срв. руск. *:избрана* при *из:братъ*; *за:снеженный* при *засне:жить*; бълг. *:структура* вм. *струк:тура*, *:капаро* вм. *ка:паро* и мн. др. Но тук има съществени различия между руски и български. Отбелязаната тенденция засяга в руски предимно изконно руски думи, а в български – по-често заемките. Освен това, в руски тази тенденция е свързана с по-общата тенденция за фиксиране на ударението на някоя, която и да е тя, сричка на основата. В български не може да се зафиксира такава строга насоченост на процеса. Фактите са по-противоречиви, особено в зоната на глагола, където съвсем определено се очертава тенденция за фиксиране на ударението на основната гласна в аористните форми от типа *ти:са*, *ка:за*, *бръс:на*. Може да се предположи, че значително по-противоречивата картина на българския акцент е свързана с по-ранното заличаване на различията между акутовата и циркумфлексната интонация в историята на нашия език и с възникването на размити граници между рефлексите им. И все пак акцентните дублети се конкурират помежду си в двата езика, въпреки че същината на конкуренцията в двата случая е различна. В руски тя е свързана с две тенденции – с ограничаването на изконната подвижност на ударението и с развитието на предфлексийното и префлексалното ударение; тези две тенденции се проявяват както при имената, така и при глаголите. В български се очертава ясно само първата тенденция, при това само при имената, а що се отнася до флексийните и суфиксалните морфемни, то те, обратно на съответните руски морфемни, привличат и поемат ударението в зоната на глаголната дума. Следователно, разнотипни лингвистични и екстралингвистични основания предизвикват в двата езика един и същ практически резултат – възникване на акцентно конкуриращи се фонетични думи.

Въпреки всички очаквания, активно конкуриращи се акцентни думи се появяват и в езиците с фиксирано ударение. Така, в полски привлича вниманието на езиковедите модификацията на акцентуацията, свързана с преноса на ударението на третата или дори на четвъртата сричка от края на думата. Тази модификация влиза в

противоречие с основния начин на позициониране на ударението на предпоследната сричка. В една голяма серия от думи на -ika, -yka (*botanika, fizyka*) се наблюдава тенденция към унификация на начина на акцентуация с основния модел на полската акцентуация и това е забелязано още през 1961 г. от З. Тополинска (вж. Гайда 2001: 73). А през 1962 г. В. Дорошевски (Дорошевски 1962: 369) отбелязва, че парокситоничният акцент се появява доста често и в глаголните форми от минало време. Модификация на акцентуацията е отбелязана и от много изследователи на сръбския език, напр. от Драголюб Петрович (вж. разд. *Фонетика* в: Радованович 1996: 93–97). Той описва прозодичните изменения в стандартния сръбски език от последните десетилетия, засягащи произношението на жителите на най-престижните градове Белград и Нови Сад – изменения, довели до конкуренция на два типа ударения и до последвала ликвидация на тоничния контраст в кратките ударени срички при думи от типа *:вода, :коса, :јелен* и т.н. С други думи, става въпрос за една ясно забележима тенденция към тонична неутрализация в резултат на изменението и преди всичко на разширението на дистрибуционните правила.

Най-големи типологични разлики между българския и другите славянски езици се наблюдават на морфологично равнище. Главно въз основа на данните от това равнище българският език се смята за аналитичен, а останалите славянски езици за синтетични. Но както е известно, нито аналитизмът в български, нито синтетизмът в другите езици са представени в чист вид и, казано най-общо, сам по себе си този факт ни подсказва, че вътре в рамките на категориалните мрежи на сравняваните езици се конкурират помежду си редица характерни черти на тези две принципиално противоположни организации. От гледна точка на разглежданата тематика в българския език голям интерес представлява глаголната дума. Богатата темпорална система и особено нейната минала перспектива създава неизмерими възможности за конкуренция на глаголните форми. В последно време се наблюдава известно опростяване на глаголната система и изнасяне в периферията на определени форми, които бяха доста фреквентни до неотдавна, особено в предвоенния период. Това се отнася преди всичко към формите на несвидетелското наклонение. В градския език вариантът за изразяване на силно съмнение по мо-

дела *Иван бил казал* решително отстъпва място на по-неутралния вариант *Иван казал*. Това не става изведнъж и еднозначно. Двете форми са в конкуренция и сега е трудно да се каже какъв ще бъде крайният резултат, защото в случая се сблъскват две сили: стремежът към езикова икономия и желанието на много съвременни носители на езика да опазят и възродят модалното му и темпорално разнообразие. Много показателни са конкуриращите се конструкции, свързани с изразяването на многократност, итеративност на глаголното действие. В съвременния език почти не се прави разлика между глаголите *ида* и *идавам*, *яздя* и *яхам* и др. под. И все пак остатъци от дихотомичната семантика на тези глаголи намират отражение в семантичната памет на носителите на езика, но за откриването им са нужни определени стимулатори във вид на изреченски итеративно-темпорални актуализатори, такива като *друг път, на този празник, когато, винаги, всякога, всяка сутрин, на млади години* и т.н. При наличието на такива елементи почти всички българи предпочитат изречението *Щастлив съм, че всяка сутрин яздя (не яхам!) коня*. Що се отнася до еднократното действие, то може да бъде изразено и с двата глагола: *Вчера яздя (= яхам) коня и си мисля...* Проведената анкета показва, че нормалните носители на езика в по-голямата си част предпочитат втората форма *яхам*. Някои от тях дори свързват формата *яхам* с формата, обозначаваща инициално действие *яхвам* и не я противопоставят на формата *яздя* от гледна точка на критерия еднократност – повтаряемост. Следователно, тук имаме експанзия на итеративната форма, която се стреми да се разположи в зоната на еднократното действие.

Разглежданият процес е противоречив и нееднотипен за всички глаголи. Така например еднократният глагол *плувам* силно изтласква итеративния *плавам* от всички позиции и вече може да се каже, че те не са в конкуренция. Извършва се една унификация на формите, но едва ли може да се говори обобщено за преобладаване на итеративните форми над еднократните.

Конкуренцията не може да продължава вечно. Тя е динамична типологична характеристика на езиковата система, предполагаща някакъв краен резултат във вид на доминиращ езиков продукт. Като пример могат да бъдат посочени глаголните думи, чийто вторичен

имперфектив се образува суплетивно: *дойда – дохождам, зайда – захождам, найда – нахождам* и т.н. В този случай остава един елемент от бинома, а вторият се заменя с друг глагол и изчезва от езика почти безвъзвратно: *идвам* вм. *дохождам, залязвам* вм. *захождам, намирам* вм. *нахождам*.

Друга картина се очертава в останалите славянски езици, но и там може да се констатират факти, свързани с конкуренцията. Руският глагол например предлага богат материал, показващ и доказващ конкуренция на формите. Трябва обаче да се подчертае, че там конкуренцията има други морфологични основания и затова съществено се отличава от конкуренцията в български. В еволюцията на руската морфологична система винаги са играли голяма роля процесите по аналогия. Както е известно, глаголите със суфикс *–ова-* в инфинитива и в миналата основа в сегашно и просто бъдеще време получават суфикса *–у-*: *рисовать – рисовал – рисую*. По аналогия с тях се спрягат и някои глаголи със суфикс *–ыва-*: *испытывать – испытую, обязывать – обязую, связывать – связую, указывать – указую* и др. Тези глаголи имат и своите закономерни формации: *испытываю, обязываю, связываю, указываю*. Изброените по-горе форми, които сега се приемат за ненормативни, имат други стилистични нюанси. Употребяват се предимно в канцеларския стил и се третираат като остарели думи. Затова могат да служат като средство за речева характеристика на героите, особено в хумористични контексти: *Сначала я вас обязую, потом арестую, потом наказую* (Салт. – Шchedрин). От тези основи се образуват формите *наказуемый, обязующий* (паралелно с *наказываемый, обязывающий*). По аналогия със споменатите глаголи и глаголят *истязать* също образува дублети с нетипично редуване [а – у(+j)]: *истязаю* и *истязую*, напр. *Вы молодые, вы истязуете себя в поисках формы* (М. Горки).

Процесите по аналогия са представени в руски по-широко, отколкото в български. Затова в зоните, където те протичат, се създават по-големи възможности за конкуренция. По аналогия с дeverбативните прилагателни он типа *допустимый, терпимый, мыслимый, несгораемый*, които са мотивирани от имперфективни глаголи, в съвременния език и особено в литературните произведения и в журналистиката се появяват страдателни причастия от сегашно

време, образувани от основата на перфективни глаголи, което се тълкува като принципиално неприемлив факт за руската морфологична система, напр. *озаримый, защитимый, объяснимый*. Ако към този факт се погледне през ракурса на конкуренцията, ще стане ясно, че става въпрос за зараждане на нови дериватологични модели, успешно конкуриращи се със старите, стабилизирани вече, модели.

Процесите по аналогия пораждат конкуренция и в другите езици. В полски се изравняват окончанията на деиктичните местоимения и прилагателните от женски род. Този процес започва от формите на акузатива, където по аналогия с формите *naszą, dobrą* започват да се употребяват форми от типа *tą* вм. *te* и да ги конкуррират.

Процесите по аналогия могат да породят не само конкуренция, но и унификация на формите. Такова явление е отбелязано от Живоин Станойчич (вж. Радованович 1996: 112–113), който описва практическото изчезване на така наречените колебливи алтернации в основните класове на морфологичните думи (съществителни, прилагателни, числителни и глаголи).

За конкуренция може да се говори и при съпоставка на разговорния език и просторечието с книжовния език. Ако при обучението по език просто се коригират така наречените неправилни форми, на нивото на граматичните наблюдения може да се направи изводът, че в разговорната реч и в просторечието процесите по аналогия са представени значително по-широко, а това значи, че чисто логическите и конструктивните основания на езиковата система там са по-стройни и икономични. Интересно, че тенденциите към възникване на форми по аналогия се усилват в зоните на езика, където съществуват условия за елиминиране на редуванията при максимално съхраняване на изходната основа. За глаголите това положение се доказва от просторечните формации **елозиот* от *елозить*, **ездиот* от *ездить*, **лазиот* от *лазить*. Те функционират наред с нормативните *елозят, ездят, лазят*, които също се появяват, макар и епизодично, в не книжовните варианти на езика. Изброените просторечни форми се образуват по аналогия с глаголите, които запазват суфикса на инфинитивната основа в сегашно време – срв.: *белеть* – *белеют*, *купаць* – *купают*, *зияць* – *зияют* и т.н.

За конструктивната сила на процесите по аналогия свидетелства и детската реч, която изобилства с колоритни примери на конкуриращи се форми. Авторката разполага със записи на речта на тригодишно дете, в които може да се открият не само форми, възникващи по аналогия, но и конкуриращи ги нормативни формации – нито едните, нито другите не смущават езиковото съзнание на детето. Напр.: – *Не ходи туда една, там тебя кто-нибудь украдет. – Меня там никто никогда не *украживает.* В случая е очевидна аналогията с глаголите от типа *ухаживает, обнаруживает, завораживает* и т.н. Но същото дете казва: – *Не хочу дружить с Сашей. Он крадет у детей игрушки.* Както стана ясно, в първия случай е отразена спонтанната реч на детето, а във втория е повтарено изречение, чуто от учителката в детската градина. Навярно ще мине доста време, докато в семантичната памет на детето се закрепят една от формите и другата ще бъде напълно изтласкана.

Конкуренцията на формите обхваща всички равнища на езиковата архитектура. Но лингвистично тя се очертава като най-интересна на морфологичното равнище, където протичащите процеси са не само най-фреквентни, но и най-значими. Наблюдаваната на това равнище конкуренция може да се приеме за още едно потвърждение на дълбоката научна обосновааност на интереса на главата на Московската морфологична школа П. С. Кузнецов към процесите по аналогия и на непоклатимото му убеждение, че аналогията е също толкова важна в еволюцията на езика, както и диференциацията (вж. Кузнецов 1961).

Като една от причините за възникването на конкуренцията по-горе бяха споменати езиковите контакти. Този въпрос трябва да се изясни малко по-подробно. Това едва ли би имало някакво значение, ако ставаше дума само за заимстване на лексеми и за калкиране на думи, словосъчетания или цели изрази, които влизат в конкуренция със съществуващите вече в езика форми. Има значително по-сложни случаи и интересни примери, които се откриват в руско-българските езикови релации. В историята на българския език има периоди, когато под влияние на руския език силно се активизират деепричастията – тази девербативна формация, която според много езиковеди е не само слабо активна, но дори полужива. Както е известно, деепри-

частията са конструктивен елемент на таксиса. Но средствата на българския таксис силно се отличават от тези на руския. Изразяването на едновременност в български се извършва по модела *Седя и чета*, а не *Седя, четейки*. Българските деепричастия се образуват само от имперфективни глаголи, а в руски от имперфективни и перфективни. Затова последните могат да изразяват както едновременност, така и предшестване. Нашите деепричастия могат да изразяват само едновременност. Предшестването и последователността се изразяват само чрез позицията на глагола в изречението. При финитните глаголи първият изразява предшестващо действие, вторият – следващото: *Чух речта му и си записах всичко*. При нефинитните глаголи първият изразява главното действие, а вторият – съпътстващото: *Слушам предаването и си записвам всичко*. Активизираните под руско влияние деепричастия, особено в разговорната реч, започват често да се употребяват за мнимо изразяване на предшестване: **Получавайки телеграмата, тръгна*. Подобни форми са ненормативни, но те все още имат място в живия език и в езиковото съзнание на много носители са конкурентноспособни. Честата употреба на деепричастията е отбелязана в лингвистичната литература в периода след Втората световна война. Така можем да говорим за два периода на усилен употреба на деепричастията – след Освобождението и след Втората световна война. Това са периоди на усилен конкуренция между деепричастията и глаголните форми. Резултатът от тази конкуренция би могъл да бъде:

- а) стабилизация на самата конкуренция за неопределен срок;
- в) замяна на глаголните конструкции с деепричастни;
- с) новопоявила се раритетност на деепричастните конструкции.

Положението в съвременния български език – с малки колебания – се ориентра към вариант с). Това показва, че резултатите от езиковите контакти не винаги са особено стабилни. Те могат да предизвикат нови вибрации в системата, но това могат да бъдат и затихващи вибрации.

Езиковите контакти могат да имат трудно обясними на пръв поглед последици. Именно през периода на активно взаимодействие

ствие с руския език и особено през следвоенния период в българския език възниква конкуренция между прилагателните с финал –ски и прилагателните на –ен. Първите започват да се тълкуват като русизми и активно се заличават от употребата. Независимо от изконно българския произход на суфикса –ск- и въпреки всички усилия на нормализаторите и кодификаторите на българския език да узаконят диференцираната употреба на двата конкуриращи се суфикса, трябва честно да признаем, че усилията им останаха напразни. Малко преди смъртта си проф. Л. Андрейчин публикува една езикова бележка *Университетът има академически, а не академичен съвет*, в която подробно обяснява, че *академически* значи принадлежащ на академията, на университета, а *академичен* – имащ съответния характер, напр. *академично поведение, академичен стил*. С тези разсъждения той искаше да покаже, че място за конкуренция между споменатите форми няма. Но носителите на българския език се разпоредиха по друг начин и задълбочиха тази конкуренция.

Във всички индоевропейски езици се наблюдава на синтактично равнище конкуренция между причастията от минало и сегашно време. В различните езици тази конкуренция има нееднотипна ориентация. Различна насоченост се констатира и при съпоставката на славянските езици. Конкуренцията между аористното причастие от свършен вид и причастие от сегашно време от несвършен вид в българския език е тясно свързана с механизмите за актуализация на изречението. На български може да се каже *Виждам един лежащ човек* и *Виждам един легнал човек*. Българите определено предпочитат втория вариант, който е по-актуализиран, защото аористното причастие изразява както действие, едновременно с действието на сказуемото, така и резултат от предшестващо, завършено вече действие. Това обстоятелство води и до друг резултат при конкуренцията в употребата на двата вида причастия – в определени позиции аористното причастие практически губи значението на резултат от предшестващото, завършеното действие, напр. *Човекът вървеше неуверено, навел глава на една страна*. В руски също се наблюдава конкуренция между причастията от сегашно и минало време, но обикновено се предпочита първото – носителят на руския

език по-скоро ще каже *Я увидел человека, читающего газету*, а не *Я увидел человека, читавшего газету*.

Иманентно свойство на всеки език е вариативността. Нейната многофакторна обусловеност създава в редица случаи трудности за лингвистичното описание и за формулирането на строги правила за употреба на една или друга форма. Това се отнася преди всичко към фактите, свързани с нерелевантността на допълнителните семи, привнасяни от спецификата на конструкциите в смисъла на изречението, напр.: *Пришла Аня. У нее было легкое розовое платьице с голубыми лентами – На ней было..... – Она была одета в легкое ...* – и т.н. Едно от доказателствата за нерелевантността на различieto между вариативните формации от този тип е употребата в разговорната реч на контаминации от типа *Она была одета в легком розовом платьице...* Наблюденията над руския език показват, че вариативните конструкции с нерелевантни различия се превръщат в дублети. А дублетите могат да бъдат източник за възникването на нови контаминации, които в редица случаи нарушават елементарните граници на морфологичните релации, в това число и на глаголната реакция. Аналогична вариативност съществува и в български, но тъй като тук са загубени падежните флексии, няма условия за появата на контаминирани формации. С други думи, процесът завършва със стадия на възникването на дублетите. В това се крие съществената разлика между сравняваните в случая езици. Но има и общ момент – и в двата езика вариативността на конструкциите води до възникването на дублети, а дублетите практически не се конкурират и не се изместват един от друг. Те са някакво предусловие за възникването на конкуренция, но тук са нужни и други, допълнителни условия и предпоставки.

Възникването на дублети и на стабилна конкуренция помежду им може да се констатира в зоната на полския синтаксис, където според наблюденията на Д. Бутлер (1976) инфинитивните конструкции от типа *uzyskać możliwość pracować* все по-често се заменят с конструкции от типа *uzyskać możliwość pracowania*.

Едва ли е необходимо да се доказва, че описаните тук факти представляват само незначителна част от материала, свидетелстващ за онази широко разгърната конкуренция на граматичните форми,

която предизвиква забележими дори с невъоръжено око вибрации в системите на славянските езици. Подобни вибрации са един от най-интересните обекти за наблюдение от типологично гледище, защото именно вибриращите звена в системата подготвят постепенно и почти незабележимо нейните принципиални изменения и преходи в нови качествени състояния.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Бутлер 1976: D. Buttler. Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny. Warszawa.

Гайда 2001: St. Ganja. Język polski. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole.

Димитрова 1987: С. Димитрова. Событие как категория текста (на материале современного болгарского языка). Proceedings of the XIV-th International Congress of Linguistics, Berlin 1987, III: 2041–2044.

Димитрова 1993: С. Димитрова. Езиковата ситуация в България след Втората световна война. Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Opole: 253–259.

Димитрова 1994: С. Димитрова. Исключения в русском языке. Slavica Publishers, Inc. Columbus, Ohio.

Дорошевски 1962: W. Doroszewski. O akcencie we współczesnym inteligentkim języku polskim // Studia i skis językoznawcze. Warszawa: 364-372.

Иванчев 1988: Св. Иванчев. Българският език – класически и екзотичен. София.

Корженски 1998: J. Kořensky, red. Cesky jazyk. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole.

Кузнецов 1961: П. С. Кузнецов. О принципах изучения грамматики. Москва.

Леков 1963: Ив. Леков. Характер на дискуссионните въпроси в сравнителната граматика на славянските езици // СлФ, София: 35–50.

Маслов 1982: Ю. С. Маслов. Граматика на българския език (превод от руски Бл. Блажев). София.

Оливериус 1967: Зд. Оливериус. Морфемный анализ современного русского языка. Universita Karlova, Praha.

Пашов 1994: П. Пашов. Практическа българска граматика. София.

Радованович 1996: M. Radovanovic, red. Српски език. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole.

A VISION ON THE COMPETITION OF THE LINGUISTIC FORMS IN TERMS OF THE CONTEMPORARY LINGUISTIC THEORIES

Stefana Dimitrova
(Sofia, Bulgaria)

In this paper an interpretation is presented of the competition of the linguistic forms as an essential typological characteristic of the living languages. The competition is associated with the so called linguistic excesses which bring forth lexical and grammatical doublets. It follows from here that for the rationalization of the competition it is also necessary, according to the definition, to make sense of the opposition of the lexical substance of language, on the one hand, and its grammatical organization, on the other. The material suggests that the competition gives rise to vibrating groups in the language system leading to fundamental structural changes. The illustrative material comes from the Slavonic languages but the studied phenomenon possesses universal characteristics.